O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Chirchiq davlat pedagogika
universiteti rektori
G. I. Muxamedov
____
2024 yil “29” 08 _______

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

HOZIRGI O‘ZBEK ADABIY TILI
O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000 – Ta’lim
Ta’lim sohasi:	110000 – Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi:	60110700- O‘zbek tili va adabiyoti

Chirchiq – 2024

Fan/modul kodi HO'AT1216		O'quv yili 2024-2025	Semestr 2	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi		Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Hozirgi o'zbek adabiy tili		60	60	120

2.

I. Fanning mazmuni.

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarni hozirgi o'zbek adabiy tilining nazariy masalalari (tushunchalar, nazariyalar va ularning isboti, sohaning amaliy masalalarini yechish usullari va boshqalar) bilan tanishtirishdan iborat. Ayni paytda u talabalarni shu sohada mantiqiy fikrlashga, ilmiy xulosa chiqarishga, adabiy tilning nazariy va amaliy muammolarini hal etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Fanni o'qitishning vazifasi – talabalarga hozirgi o'zbek adabiy tili fanining ahamiyati, o'zbek tili fonetikasi, fonologiyasi, grafika, orfografiyasi va orfoepiyasi, morfologiyasi, sintaksisi, punktuatsiyasi va uslubiyatining nazariy asoslariga oid bilim va tushunchalar berish, adabiy tilning shevalarga munosabati, o'zlashtirilgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olishga o'rgatish va natijada talabalarda o'zbek adabiy tilining asoslari va og'zaki adabiy tilning yozma adabiy nutq me'yorlariga munosabati kabilarni bilish, grammatik qoidalarga tayanib, o'z fikrini hayotiy misollar orqali asoslash, o'rganganlarini amalda qo'llay olishga o'rgatishdir.

II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. "Hozirgi o'zbek adabiy tili" fanining predmeti, maqsad va vazifalari.

Hozirgi o'zbek adabiy tili. Hozirgi o'zbek adabiy tilining ijtimoiy ahamiyati. Adabiy til va umumxalq tilining o'zaro aloqasi. Dialekt va sheva. Hozirgi o'zbek adabiy tilining og'zaki va yozma shakllari. Hozirgi o'zbek adabiy tili taraqqiyotini belgilovchi omillar. Hozirgi o'zbek adabiy tilining davlat tili mavqeyidagi o'rni.

2-mavzu. Hozirgi o'zbek adabiy tilining tarixiy ildizlari va dialektal asoslari.

Hozirgi o‘zbek adabiy tilining tarixiy ildizlari. Hozirgi o'zbek adabiy tilining dialektal asoslari. «Hozirgi o'zbek adabiy tili» kursining bo'limlari.

3-mavzu. Fonetika va fonologiya.

Fonetikaning obyekti. Fonetikaning maqsadi va vazifalari. Fonetik birliklarning turlari. Segment birliklar. Supersegment birliklar. Fonetik birliklarning tildagi vazifalari. Shakllantiruvchi vazifa. Tanituvchi vazifa. Fonetika va uning turlari. Umumiy fonetika. Xususiy fonetika. Qjiyosiy fonetika. Eksperimental (instrumental) fonetika.

4-mavzu. Fonetikaning to‘rt aspekti.

Tilning tovush tomonini o‘rganish aspektlari. Fonetikani o‘rganishning to‘rt aspekti. Fizik-akustik aspekt. Anatomik-fiziologik aspekt. Eshitib his etish aspekti (perseptiv aspekt). Lingvistik-funksional aspekt. Nutq a’zolarining fiziologiyasi.

5-mavzu. Fonologiya haqida ma’lumot.

Fonologiya. Segmental fonologiya. Supersegmental fonologiya. Fonetik birliklarning lingvistik-funksional jihatlari. Fonemika. Fonemalarning differensial belgilari. Fonemalarning integral belgilari. Fonologik oppozitsiya. Korrelatsiya. Fonema ottenkalari. Ottenkalar tasnifi. Ottenka, variant va variatsiya. Transkripsiya.

6-mavzu. Hozirgi o‘zbek adabiy tili vokalizmi

Vokalizm. Unli fonemalar tasnifi. Hozirgi o‘zbek adabiy tilidagi unlilar tizimi. Ayrim unlilar tizimi. Ayrim unlilar tasnifi.

7-mavzu. Hozirgi o‘zbek adabiy tili konsonantizmi.

Konsonantizm. Undoshlar tasnifi. Undosh fonemalar tasnifi. Labial undoshlar. Til oldi undoshlari tasnifi. Til o‘rta undoshlar tasnifi. Til orqa undoshlar tasnifi. Bo‘g‘iz undoshi tastifi. Qorishiq undoshlar tasnifi.

8-mavzu. Fonetik hodisalar.

Fonetik hodisalarning turlari. Kombinator omillar ta’sirida sodir bo‘ladigan hodisalar. Pozitsion omillar ta’sirida sodir bo'ladigan hodisalar. Turkiy so‘zlarning an’anaviy fonetik tarkibiga moslashish. Fonetik hodisalarning boshqa turlari.

9-mavzu. Bo‘g‘in (Sillabema).

Bo'g'in haqida ma’lumot. Bo'g'in tiplari. Bo‘g‘inning til va nutqdagi ahamiyati.

10-mavzu. Urg'u (Aksentema).

Urg‘u haqida ma’lumot. So‘z urg'usi. Sintagma urg'usi. Tugallangan intonatsiya. Tugallanmagan intonatsiya. Darak intonatsiyasi. So‘roq intonatsiyasi. Undov intonatsiyasi. Chaqiruv yoki undash intonatsiyasi. Sanash intonatsiyasi.

11-mavzu. Grafika.

Grafika haqida ma’lumot. Fonografemalar. Prosodemografemalar. Logografemalar. Morfografemalar va simvollar. Diakritik harflar va diakritik belgilar.

12-mavzu. Orfografiya tamoyillari.

Orfografiya haqida ma’lumot. Orfografiya prinsiplari. Kirillcha o‘zbek yozuvining imlo qoidalari. Yangi (lotincha) o‘zbek yozuvining imlo qoidalari. Amaldagi (kirillcha) va yangi (lotincha) o‘zbek yozuvlarining imlo qoidalaridagi tafovutlar. Yangi to‘plamda yangicha talqinda yoxud jiddiy o‘zgarishlar bilan berilgan qoidalar.

13-mavzu. Lotin yozuviga asdoslangan yangi imlo qoidalari.

Harflar imlosi. Asos va qo‘shimchalar imlosi. Qo‘shib yozish imlosi. Ajratib yozish imlosi. Chiziqcha bilan tozish imlosi. Bosh harflar imlosi. Ko‘chirib yozish qoidalari.

14-mavzu. Hozirgi o‘zbek adabiy tili yozuv tizimlari haqida tarixiy-xronologik ma’lumot.

O‘zbek adabiy tili tarixini davrlashtirish va yozuv tizimlari. O'zbek yozuvining XX asr tarixi. Arab grafikasiga asoslangan yillar. Lotin grafikasiga asoslangan yillar. Rus grafikasiga asoslangan yillar. Ikki yozuvlilikka (rus va lotin grafikalaridagi yozuvlarga) asoslangan yillar.

15-mavzu. Orfoepiya haqida ma’lumot.

Orfoepiya. Unli tovushlar orfoepiyasi. Undosh tovushlar orfoepiyasi. So'z qismlari talaffuzi. Boshqa tillardan o'zlashtirilgan ayrim so'zlar orfoepiyasi.

III. Amaliy mashg‘ulotlar bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Hozirgi o'zbek adabiy tili taqaqqiyotini belgilovchi omillar
2. Hozirgi o'zbek adabiy tilining tarixiy ildizlari.
3. Fonetik birliklarning tildagi vazifalari
4. Fonemalarning lisoniy va nutqiy xususiyatlari
5. Hozirgi o'zbek adabiy tili vokalizmi
6. Hozirgi o'zbek adabiy tili konsonantizmi
7. Fonetik tahlil. Bo'g'in va urg'uning ahamiyati
8. Fonetik o'zgarishlar bo'yicha mashqlar tahlili
9. Kombinator omillar ta'sirida sodir bo'ladigan hodisalar.
10. Pozitsion omillar ta'sirida sodir bo'ladigan hodisalar.
11. Orfografiya tamoyillari.
12. Imlo qoidalari bilan bog'liq muammolar
13. O'zbek tilining imlo lug'ati" asosida tahlil.
14. Grafika va kompyuter dasturlari. Orfoepik – orfografik tahlil.
15. Boshqa tillardan o'zlashtirilgan ayrim so'zlar orfoepiyasi.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, hulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Hozirgi o'zbek adabiy tilida unlilar tavsifi (fizik-akustik, anotomik - fiziologik, funksional-fonologik aspektlai).
2. Hozirgi o'zbek adabiy tilida portlovchi va qorishiq undoshlarning fonologik tavsifi.
3. Hozirgi o'zbek adabiy tilida undoshlar tavsifi (fizik-akustik, anotomik-fiziologik va funksional-fonologik aspektlar).
4. Hozirgi o'zbek adabiy tilida sirg'aluvchi undosh fonemalarning fonologik tavsifi.
5. Hozirgi o'zbek adabiy tilida undosh fonemalarning labial-til oldi va labial-til orqa oppozitsiyalari.

	6. Hozirgi o'zbek adabiy tilida undosh fonemalar zidlanish belgisining neytrallashuvi. 7. Hozirgi ozbek adabiy tili konsonantizmida undosh fonemalarning jarangsizlik va jaranglilik belgilari asosida zidlanishi. 8. Hozirgi o'zbek adabiy tilida til undoshlarining fonologik tavsifi. 9. Hozirgi o'zbek adabiy tili fonologiyasi muammolari. 10.O'zbek tilida bir bo'g'inli so'zlarning fonetik strukturasi. 11.Hozirgi o'zbek adabiy tilida bo'g'in tuzilishi. 12.Hozirgi o'zbek adabiy tilida urg'u: talqin va munosabat. 13.O'zbek tilida gap urg'usining tavsifi. 14.O'zbek orfografiyasining nazariy masalalari (kirillcha va lotincha o'zbek yozuvlari imlo qoidalarini qiyoslash asosida). 15.Kirillcha va lotincha o'zbek yozuvlarida o'zak-negiz (asos) va qo'shimchalari imlosi (qiyosiy aspekt). 16.Kirillcha va lotincha o'zbek yozuvlarida qo'shib, ajratib va chiziqcha bilan yozishga oid qoidalar tizimi (qiyosiy aspekt). 17.Orfoepiyaning nazariy masalalari (unli va undosh tovushlar orfoepiyasi misolida). 18.Hozirgi o'zbek adabiy tilida so'z shakllari orfoepiyasi. 19.O‘zlashmalar orfoepiyasi 20.Orfeepik qoidalarning ahamiyati 21.Hozirgi o‘zbek adabiy tilida tovush va harf tushunchasi 22.Hozirgi o‘zbek adabiy tilida ofonetika,orfografiya,orfoepiyaga doir muammolar 23.Hozirgi o‘zbek adabiy tilining shakllanish bosqichlari haqida 24.Grafika va kompyuter dasturlari. Orfoepik – orfografik tahlil. 25.Ikki yozuvlilikka (rus va lotin grafikalaridagi yozuvlarga) asoslangan yillar.
3.	**V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)** **Fanni o‘zlashtirish natijasida talaba:** – Hozirgi o‘zbek adabiy tili fani bo‘yicha nazariy bilimlarga ega bo‘lish, tilshunoslik fanining maqsad va vazifalari bo‘yicha ***tasavvurga ega bo‘lishi;*** – Hozirgi o‘zbek adabiy tili fanidan tilshunoslik fanining bo‘limlari va ularning o‘rganish ob’ektlari haqida ***bilishi va ulardan foydalana olishi;*** -Hozirgi o‘zbek adabiy tili fonetikasi va fonologiyasi haqidagi bilimlarga ega bo‘lishi; -tovushlarning fiziologiyasi, akkustikasi, fizik xossasi bilan tanishishi; – Hozirgi o‘zbek adabiy tili fanidan olgan bilimlarini amlda qo‘llay bilish

	va tilshunoslikka oid nazariy muammolarga yechimlar topa olish ***ko'nikmalariga va*** **malakalarga** ***ega bo'lishi kerak.***
4.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va hioya qilish uchun loyihalar
5.	**VII. Kreditlarni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar va tushunchalar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha variantlar asosida yozma topshiriqlarni bajarishi zarur.
6.	**VIII. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari** **Asosiy adabiyotlar:** 1.. Jamolxonov H.A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanmasi. 1-qism. – T.: Nizomiy nomli TDPU bosmaxonasi, 2004. 2. Sayfullayeva R.R., Mengliyev B.R., Boqiyeva G.H., Qurbonova M.M., Yunusova Z.Q., Abuzalova M.Q. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2006. – 391 b. 3. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. –T.: "O'qituvchi", 1995. **Qo'shimcha adabiyotlar** 1.Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b. 2. Ne'matov H., Sayfullayeva R., Qurbonova M. O'zbek tili struktural sintaksisi

	asoslari. "O'qituvchi", T.: 1999. 3. Qurbonova M.M. Hozirgi zamon o'zbek tili (sodda gap sintaksisi uchun materiallar). O'zMU, T.: 2002. 4. Qurbonova M., Sayfullayeva R., Boqiyeva N., Mengliyev B. O'zbek tilining struktural sintaksisi. O'zMU, T.: 2004. 5. Mirtojiyev M.M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. I jild. O'zMU. - T., 2004. 6. Nurmonov A., Maxmudov N., Axmedov A., Solixo'jayeva S. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – T.: Fan, 1992. – 233 b. 7. Mahmudov N„ Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. –T.: O'qituvchi, 1995. – 359 b. **Axborot manbalari** www.pedagog.uz www.cspi.uz www.pedagog.uz www.edu.uz www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O'z.MK) www.ziyonet.uz - Ziyonet axborot-ta'lim resurslari portali
7.	**Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2024 yil "29" avgust dagi qarori bilan tasdiqlangan**
8.	**Fan/modul uchun ma'sul:** F.J.Murodova. Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti, O'zbek tilshunosligi kafedrasi o'qituvchisi.
9.	**Taqrizchilar:** **Sh.M.Yunusova** - Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Umumiy tilshunoslik" kafedrasi dotsent v.b., filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori **Q.A.Mo'ydinov** - Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti, O'zbek tilshunosligi kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).